

Piskorski, Jan M.

"Die Gestaltung der
Bodenrechtsverhältnisse in Pommern
vom 12. bis 14. Jahrhundert", Rudolf
Benl, Mitteldeutsche Forschungen Bd.
93, Köln-Wien 1986 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 80/4, 830-831

1989

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

narodotwórczych. Należy podkreślić z uznaniem syntetyzujące ujęcia porównawcze. Pozwalają one pogłębić znajomość podstawowych elementów procesu dziejowego, zbliżają do rozwiązania zasadniczego pytania o wzajemnym stosunku etnosu (ludu) — narodowości — narodu na obszarze Słowiańszczyzny. Zagadnienie ma charakter ogólny, stąd uzasadnione zainteresowanie jakie budzą omówione wyżej publikacje.

Juliusz Bardach

Rudolf Benl, *Die Gestaltung der Bodenrechtsverhältnisse in Pommern vom 12. bis zum 14. Jahrhundert* („Mitteldeutsche Forschungen” Bd. 93), Böhlau Verlag, Köln-Wien 1986, s. XVI, 484.

W 1965 r. Karol Buczek w znanym artykule polemicznym o przemianach ustrojowych na Pomorzu Zachodnim w XII i XIII w. wskazał na konieczność ustalenia, na jakich podstawach opierały się prawa do ziemi słowiańskich możnych Pomorza Zachodniego, w tym zwłaszcza takich rodów, jak choćby Borkowie, którzy w okresie późniejszym wzbraniali się niekiedy przed składaniem książętom hołdu lennego, twierdząc, że ich prawa do ziemi nie pochodzą z ich nadania. Historycy polscy, mimo upływu dwudziestu pięciu lat, nie zrealizowali postulatów K. Buczka. Zrobił to dopiero Rudolf Benl w pracy doktorskiej ukończonej w 1983/1984 r. na Uniwersytecie w Erlangen (Nürnberg). W dwa lata później ukazała się ona drukiem w ramach jednej z najlepszych serii wydawniczych zasłużonej oficyny Böhlau Verlag. Prawie jednocześnie z nią czasopisma „Baltische Studien” (odkąd przed kilku laty przejął je Klaus Conrad nabrało ono wyraźnych rumieńców, stając się na powrót rocznikiem *stricte* naukowym) oraz „Zeitschrift für Ostforschung” opublikowały cztery rozprawy Benla, stanowiące w zasadzie uzupełnienie jego książki: 1. „Die ersten Jahrzehnte der Pfarrei Levin”, „Baltische Studien” NF 70, 1984; 2. „Untersuchungen zur Personen- und Besitzgeschichte des hoch- und spätmittelalterlichen Pommern”, tamże 71, 1985; 3. „Zur Frage der slawischen Bauernfreiheit am Beispiel dreier pommerscher Dörfer”, „Zeitschrift f. Ostforschung” 34, 1985; 4. „Slawische Voraussetzungen und deutscher Neuanfang. Mittelalterliche Dorfgründungen in Ostdeutschland am Beispiel des hinterpommerschen Malchow”, tamże 37, 1988.

W zasadzie każdy z tych artykułów, a zwłaszcza drugi, mający dużą wartość dla badań nad genealogią rodów rycerskich Pomorza Zachodniego, oraz trzeci, w którym włączył się autor do trwającej od niemal dwóch wieków dyskusji o wolności lub niewoli słowiańskiej ludności wieśniaczej w okresie przed kolonizacją na prawie niemieckim, zasługiwałby na nieco bliższe omówienie. Niestety w ramach jednej recenzji nie jest to możliwe nawet w odniesieniu do samej książki, która jest tak bogata w najrozmaitsze treści, że możemy co najwyżej dać krótki przegląd jej zawartości; przegląd, który na pewno nie będzie kompletny.

Praca Benla dzieli się — pominąwszy wstęp, ekskurs o znaczeniu zwrotu *rerum habere*, bibliografię i indeksy — na trzy zasadnicze części. Pierwsza z nich traktuje o okresie prawa słowiańskiego i podzielona została na dwa podrozdziały, z których pierwszy omawia zagadnienie posiadłości wiejskich miejscowych możnych w lucickiej i pomorskiej części kraju, natomiast w drugim zajął się autor kwestią zwierzchnich praw książąt do ziemi możnych, który to problem od dawna spędza sen z oczu historykom Pomorza i północnego Połabia.

Część druga traktuje o okresie prawa niemieckiego i jest rzecz jasna bardziej rozbudowana, już choćby ze względu na narastającą liczbę źródeł. I ta część dzieli się na dwa podrozdziały. W pierwszym z nich Benl omawia najpierw zagadnienie użycia i znaczenia terminu *proprietas* i pokrewnych mu terminów, jak *feudum*, *possessio*, w najrozmaitszych formułach i zwrotach dokumentów zachodniopomorskich, rugijskich, wschodniopomorskich, meklemburskich oraz osnabrückich (Osnabrücker Land). Następnie wskazał do jakich przedmiotów odnosiły się rzeczono prawa własności, a więc przede wszystkim do ziemi, dalej do młynów, karczem, przepraw itp.

(*nutzbare Berechtigungen*), a także do czynszów, rent, dziesięcin itp. (*Wertrechte*), rozmaitych zobowiązań (*Forderungsrechte*) i wreszcie do kościołów oraz ich uposażenia. Później przedstawił autor szczegółowo podmioty, które dysponowały prawami własności (*Träger des Eigentumsrechtes*), czyli księcia i innych drobniejszych panów terytorialnych (*Landesherrn*), instytucje kościelne, rycerstwo i miasta. Wreszcie na zakończenie pierwszego podrozdziału zajął się on kwestią czasu występowania w źródłach terminu *proprietas* oraz zagadnieniem uprawnień związanych z posiadaniem praw własności.

Drugi podrozdział części poświęconej okresowi prawa niemieckiego traktuje z kolei o innych terminach, którymi posługiwano się niekiedy dla określenia własności. Chodzi tu o *possessio*, *dominium*, *hereditas*, *patrimonium*, *allodium*, *predium* oraz *fundus*. Ponieważ jednak każdy z tych terminów miał wiele znaczeń, musiał się zająć autor i nimi, w wyniku czego otrzymaliśmy dogłębny przegląd znaczeniowy tych jakże ważnych pojęć dla zrozumienia średniowiecznych źródeł.

Trzecia i zarazem ostatnia część książki Benla to zakończenie, w którym bardzo zwięźle zebrane zostały wyniki oraz wyciągnięte wnioski.

Już z przeglądu treści omawianej pracy łatwo zauważyć, że nie należy ona do tych, które można by omówić i recenzować. Wymagałoby to bowiem napisania drugiej książki o podobnej objętości. Nie wchodząc więc w szczegóły, z którymi rzecz jasna zawsze można dyskutować, powiem tylko, że otrzymaliśmy pracę znakomitą – jedną z najlepszych jakie kiedykolwiek napisano na temat historii Pomorza Zachodniego. Dodać też trzeba, iż Rudolf Benl doskonale panuje nie tylko nad literaturą niemiecką lecz również polską, rosyjską oraz czeską, a jego książka ma duże znaczenie bynajmniej nie tylko dla badacza dziejów Pomorza Zachodniego.

Jan M. Piskorski

A. A. Z i m i n, *Formiowanie bojarskiej aristokracji w Rosji w II połowie XV – pierwszej trzeciej XVI w.*, „Nauka”, Moskwa 1988, s. 349.

Wydane pośmiertnie dzieło jednego z najwybitniejszych mediewistów rosyjskich, zmarłego w lutym 1980 r. w wieku zaledwie 60 lat, poświęcone jest – jak wskazuje tytuł – formowaniu się arystokracji bojarskiej, to jest rodów, których przedstawiciele wchodzili w skład Dumy Bojarskiej – centralnego organu władzy jednoczącego się państwa rosyjskiego, jakim było Wielkie Księstwo Moskiewskie. Jest to jedna z kilku nieopublikowanych dotąd prac A. A. Zimina poświęconych dziejom dawnej Rusi. Gruntowna znajomość archiwaliów, uwzględnienie dorobku przedrewolucyjnej historiografii rosyjskiej, wczesne odejście od schematów, krytycyzm wobec oficjalnie głoszonych poglądów na przeszłość, sprzyjały skupieniu się wokół Zimina kręgu badaczy nie ulegających uproszczeniom i naciskom prezentyzmu w badaniu dziejów Rosji czasów przed reformami Piotra I. Stąd autorytet, adoracja nawet, jaką się cieszył wśród młodszych zwłaszcza chistoryków, także międzynarodowe uznanie, m.in. w Stanach Zjednoczonych, gdzie na 60-lecie wydano poświęconą Mu księgę pamiątkową, z drugiej strony brak aprobaty dla Jego kandydatury do Akademii Nauk ZSRR, nie prezentowanie go w stosunkach naukowych z zagranicą.

Autor wstępu i redaktor omawianej tu książki W. I. B u g a n o w pisze, że Zimin „jak meteor, kometa, przeciął niebo nauki, pozostawiając na nim swój natchniony ślad. W dawnych czasach zdumieni kronikarze zapisywali w swoich kronikach takie fakty nazywając je znakami. W latopisach naszej nauki pojawienie się Zimina, jego posłannictwo, jego książki, uczniowie, wszystkie jego sprawy zostały opisane w naszych dniach, o nich pisać będą też potomni” (s. 3). Rzadko spotykany to w publikacjach naukowych ton, nieczęste słowa. Z czego wynikają, z jakiej wyrosły gleby?

W. I. Buganow zwraca uwagę na wyjątkową pracowitość i płodność naukową A. A. Zimina, autora dziesiątka monografii, w tym nieopublikowanego maszynopisu pracy „Prawda Ruska” (około 600 stron maszynopisu). Gros jego dorobku stanowią jednak dzieje Rosji XV–XVI wieku. W badaniach swoich Zimin zwracał baczną uwagę na postacie historyczne, ich osobowo-